

Elmi biliyin iqtisadiyyata tətbiqi

Mütəxəssislərin fikrincə, elmin əsas məqsədi cəmiyyət üçün daha çox pul qazanmaqdır

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası (AMEA) elmi-innovativ fəaliyyətin gücləndirilməsi, elm və istehsalat əlaqələrinin müasir tələblər səviyyəsinə qaldırılması istiqamətində işlər görməyə başlayıb. Qurumun İşlər İdarəsində Elm və Texnologiya Parkının yaradılması ilə bağlı müzakirə olunan məsələ əslində ölkə başçısının texnoparkların yaradılması, ümumiyyətlə, innovativ texnologiyaların sənayeyə tətbiqi ilə bağlı irəli sürdüyü ideyadan qaynaqlanır.

Belə ki, artıq innovativ texnoparkların, sənaye parklarının yaradılması dövlət başçısının sərəncamlarında və verdiyi qərarlarda öz əksini tapmaqla reallaşır. AMEA-nın prezidenti, akademik Akif Əlizadə bildirib ki, beynəlxalq təcrübəyə əsasən innovativ layihələr ilk olaraq müvafiq qaydada təsis edilmiş elmi-texniki şurada ekspertizadan keçirilməli, daha sonra ideya, konsept, prototip və hazır məhsul mərhələlərinə müvafiq olaraq biznes inkubasiya mərhələsinə təqdim olunmalıdır. Həmçinin texnologiyaların transferi funksiyası üzrə inkişaf etdirilməli və prototipin müsbət rəy almasından sonra sənayedə kütləvi istehsal üçün hazırlanmalıdır. Bu baxımdan AMEA-da innovasiya siyasətinin hazırlanması və icrası, eləcə də müvafiq tərəfdaşlarla əməkdaşlıq imkanlarının genişləndirilməsi üzrə fəaliyyət göstərən İnnovasiya Şöbəsi ilə yanaşı, innovativ prosesin praktik təcrübədə həyata keçirilməsinin təmin edən müvafiq struktur qurumun yaradılması zəruridir. İnnovativ layihələrin sənayeyə tətbiqi mexanizmlərinin qurulması, real təcrübə-konstruktor işlərinin aparılması və elmi-texniki yeniliklərin sənayə üçün kütləvi istehsalat hazır vəziyyətə gətirilməsinə nəzarəti təmin etmək məqsədilə Rəyasət Heyəti İşlər İdarəsində Elm və Texnologiya Parkının yaradılması və Əsasnaməsinin təsdiq edilməsi haqqında qərar qəbul edib.

Alimlər və iqtisadçı ekspertlər biliklər iqtisadiyyatına keçidin asan proses olmadığını bildirsələr də, elmi biliyin istehsalat tətbiqini xüsusən indiki dövr üçün aktual hesab edirlər. Bu, xüsusən qeyri-neft sektorunun inkişafı istiqamətində həlli vacib məsələ kimi dəyərləndirilir.

SAHƏLƏR ÇOXDUR...

Azərbaycanda texnoparkların və sənaye parklarının yaradılması ilə bağlı müəyyən proqramların həyata keçirildiyini bildirən Milli Məclisin İqtisadi siyasət, sənaye və sahibkarlıq komitəsinin üzvü Vahid Əhmədov artıq bu tip böyük bir texnopark Sumqayıtda yaradıldığını və hazırda orada yüksək texnoloji avadanlıqlarla təchiz olunan 7 zavodun fəaliyyət göstərdiyini bildirir: "O müəssisələr həm yüksək səviyyədə məhsul istehsal edir, həm də xaricə məhsul ixrac edirlər. Hazırda kimya sahəsi ilə də əlaqədar Sumqayıtda böyük texnopark yaradılır". AMEA-da yaradılacaq elm və texnoloji parka gəlincə, iqtisadçı qeyd edir ki, son illər ölkəmizdə kosmosla bağlı ciddi işlər həyata keçirilib. Artıq ikinci pey-

kimiz buraxılıb. Bu baxımdan bu sahəyə diqqət yetirilə bilər: "Həmçinin neft sahəsi ilə bağlı müəyyən innovativ texnologiyalardan istifadə mümkündür. Çünki bizdə qazma və emal eməliyyatlarında müəyyən köhnə texnologiyalar var. Onların əvəzinə müəyyən innovativ texnologiyalardan istifadə oluna bilər. Sahələr çoxdur, əsas odur ki, layihələr həyata keçirməyə və onlardan istifadə etməyə imkan olsun. Bütün bunlar qeyri-neft sektorunun inkişafına təkan verər". İnnovativ texnologiyaların tətbiqinin hazırda çox önəmli olduğunu bildirən millət vəkili fikrincə, bu, həm məhsuldarlığın yüksəldilməsinə, həm də əməkədən az istifadəyə yol açır: "Bu da Azərbaycan üçün böyük əhəmiyyət kəsb edir. İsrail kimi dövlətdə innovativ texnologiyadan daha çox istifadə edilir. Onların da təcrübəsindən elm sahəsində istifadə etmək mümkündür".

ELMI BİLİYİ BİZNESƏ ÇEVİRMƏK

İnnovativ prosesin praktik təcrübədə həyata keçirilməsinə yeni təcrübə hesab etməyənlər də var. Məsələn, **Azərbaycan Gənc Alim, Aspirant və Magistrlər Cəmiyyətinin sədri, fəlsəfə doktoru İlqar Orucov** bir neçə il bundan öncə bu təkliflə müvafiq qurumlar qarşısında məsələ qaldırdıqlarını bildirir: "Elm özünü maraqlı tərəf kimi nümayiş etdirib həm dövlət qurumlarından, həm özəl sektordan sifarişlər ala bilər". Alimin sözlərinə görə, SSRİ dövründə Akademiyanın bütün texniki institutlarının nəzdində bu tipli müəssisələr fərqli ad altında fəaliyyət göstərirdi: "Bunlar Xüsusi Konstruktor Büroları (rusca qısa adı SKB idi deyə, elə indi də o dövrün alimləri arasında bu cür ifadə edilir) idi. Bunların əsas fəaliyyət istiqaməti sadəcə dillə ifadə etsək, tətbiqi işləri sınaqdan keçirmək idi və o dövrün tələblərinə uyğun olaraq kifayət qədər də səmərəli işləyirdilər. Sifariş dövlətdən gəlirdi üçün tətbiqi işlər sınaqdan keçirildikdən və tətbiqə yararlılığı təsdiqini tapdıqdan sonra istehsalata gedirdi. SSRİ dağıldıqdan sonra bu müəssisələr sexlər kimi fəaliyyət göstərməyə başladılar və bunların yenilənməsinə ehtiyac yarandı". İ.Orucov bu prosesə daha tez keçməyi vacib sayır: "Amerika Birləşmiş Ştatları elminin maliyyəsinin 70 faizinə qədərini özəl sektordan alır. Bizdə isə elm demək olar ki, dövlətdən asılıdır və ona görə də inkişaf edə bilmir. Nə qədər ki, fundamental elm

özünü pul qazanmayacaq və ya qazana bilməyəcək, guya bizdə də elm var deyər, yalnız bir görüntü olacaq".

ƏGƏR ELMI NƏTİCƏ TƏTBİQ OLUNMURSA...

Professor Şahlar Əsgərov isə Azərbaycanda akademiya və alimlərin fəaliyyət göstərdiyini, onların elmi işlər həyata keçirdiklərini və elmi məqalələr yazdıqlarını, təcrübəsi olanların monoqrafiya da çap etdirdiklərini inkar etməsə də, elmin əsas məqsədini cəmiyyət üçün daha çox pul qazanmaqda görür: "Çünki cəmiyyət ona pul verir, o da qazandığı pulu cəmiyyətə qaytarır. Son 30-50 il ərzində Azərbaycan elmi xərclədiyi pulu geri qaytarmır. Əgər elm aldığı pulu indi qaytarmaq niyyəti ilə hansısa texnopark yaradırsa və elmi işləri monoqrafiya səviyyəsindən qaldıraraq istehsal səviyyəsinə çatdıracaqsa, bunu alqışlamaq lazımdır. Ancaq bu, mürəkkəb məsələdir - adi iclasla və ya qərarla qəbul olunan iş deyil. Ona görə həmişə elmi nəticənin texnologiyaya çevrilməsi üçün texnoloji saddi aşmaq lazımdır. Bunu da həyata keçirmək üçün gərək elmin istiqamətlərini dövlətin, millətin xeyrinə uyğun seçsən".

Professor perspektivlərdən indiyədək istifadə olunmamasına təəssüfünü bildirir: "Bayramlarda qızları, gəlinləri qızılıgüllə tərik edirlər. Həmin qızılıgüllər Hollandiyadan gətirilir. O qızılıgülləri biz burada yetişdirə bilmərikmi? O qızılıgüllün elmi botanika, bitkiçiliklə bağlıdır. Əgər biz bitkiçilik elmini yaxşı inkişaf etdirsək, o qızılıgüllər Azərbaycanın hər tərəfində bitər". Ş.Əsgərovun fikrincə, biz bu istiqamətdə məqsədimizə nail olsaq, həm qızılıgülləri yetişdirənlər əməkhaqqı ilə təmin olunar, həm biologiya elminin bu sahəsi inkişaf edər, həm də milli valyutanın xaricə axmasının qarşısı alınar: "Akademik Cəlal Əliyev Azərbaycanda keyfiyyətli taxıl növləri yetişdirirdi. Həmin taxıl növlərinin yetişdirilməsinə demək olar ki, texnoloji maneə yox idi. Yəni akademik inkişafı yetişdirdiyi taxıl növləri tez tətbiq olunurdu. Bu, Azərbaycan üçün çox faydalı bir elm sahəsidir. O cümlədən heyvandarlıq da bu cür inkişaf etdirmək olar. Məsələn, Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi xaricdən inək alır. Biz 20 il əvvəldən başlayıb bu heyvanı yetişdirə bilməzdikmi? Nə üçün valyutamız hardansa inək və başqa heyvanların alınması üçün axmalıdır? Bu perspektivlərdən indiyədək

istifadə etməyiblər".

Professor Şamaxı Astrofizika Rəsədxanasına beynəlxalq status verilməsi təklifini irəli sürür. Yeni rəsədxananın yükü bir dövlətin deyil, bir neçə dövlətin boynuna qoyulsun: "Hər dövlət onun saxlanılmasına pul versin və beynəlxalq elm üçün buradan nəticələr alınsın. Yoxsa o quruma nə qədər pul qoyursan qoy, Azərbaycan hansı xeyri götürür? Əgər fizikadan aldığımız elmi nəticə tətbiq olunmursa və ya 100 ildən sonra tətbiq olunmayacaqsa, həmçinin Azərbaycana xeyir gətirməyəcəksə, bu elm sahəsi nəyə lazımdır? Niyə onu Azərbaycan dövləti maliyyələşdirməlidir? Niyə Lənkərandan, Şəkiddən tutulan vergi hesabına əhəmiyyəti olmayan bir elm sahəsi maliyyələşsin? Ona görə bu məsələyə diqqətlə yanaşmaq lazımdır". Ekspert hesab edir ki, elm deyəndə millətin özünə sərf olunan, millətin özünü inkişaf etdirən və beynəlxalq elmə töhfə verən elmə diqqət yönəltmək lazımdır: "Biz balaca dövlətlik və beynəlxalq aləmin elmi tələbatını ödəmək iqtidarında deyilik. Bu, heç lazım da deyil. Biz öz 9 milyonluq əhalimizin iqtisadi tələbatını ödəyəcək elmlə məşğul olmalıyıq. Taxılçılıq, güllüçülük, heyvandarlıq, üzümçülük, bitkiçilik və s. elm sahələrinə pul qoymalıyıq ki, bir ildən sonra gəlirini götürək".

İNNOVATİV İQTİSADİYYATIN QURULMASI

Neftin qiymətinin aşağı düşməsinin innovativ layihələrin reallaşdırılmasına ehtiyac yaratdığı qeyd edən **iqtisadçı ekspert Vüqar Bayramovun** fikrincə, bu istiqamətdə gəlirlərin azalması da innovativ təşəbbüslərə əsaslanan iqtisadiyyatın qurulmasının vacibliyini göstərir: "Bu, ölkə üçün birmənalı şəkildə daha dayanıqlı olacaq və uzunmüddətli gəlirlərin təmin edilməsinə imkan verəcək. İnnovasiya həm də rəqabət aparmaq deməkdir. Bununla həm xarici bazarla rəqabət imkanları genişlənir, həm də xarici bazarla daxil olmaq şəraitini yaranır". Müxtəlif ölkələrin təcrübəsini istinad edən ekspert innovativ layihələrin əsasən elm mərkəzlərindən irəli sürüldüyünü qeyd edərək sənayenin müxtəlif sektorlarına tətbiq edildiyini bildirir. Bu baxımdan elm mərkəzlərinin və Elmlər Akademiyasının layihələrin reallaşdırılmasında rolunun artırılmasına ehtiyac var. Xüsusən sənaye sektorunda innovativ layihələrin reallaşması zəruridir: "Çünki sənaye sektoru innovasiya üçün daha cəlbəedici və bu istiqamətdə innovativ layihələrin reallaşması Azərbaycanın qeyri-neft ixrac potensialının artırılmasına imkan verə bilər. Praktiki olaraq Azərbaycan iqtisadiyyatında yaranan yeni dəyərini artıq xammal dəyərindən innovativ dəyərə transferinə ehtiyac var. Nəzərə alsaq ki, Azərbaycanda innovativ dəyər çox aşağıdır, bu da uzun müddət neft sektorunun dominant olması ilə bağlıdır. İnkişaf etmiş ölkələrdə müqayisə etsək, Azərbaycanda hər 10 dollarda innovativ dəyər tam rəqəmlə ifadə olunmursa, inkişaf etmiş ölkələrdə yeni dəyərini 70 faizi innovativ təşəbbüslər nəticəsində yaranır. Ona görə Azərbaycan da artıq innovativ iqtisadiyyatın qurulması istiqamətində işini genişləndirməlidir. Sənaye bu innovasiyaların formalaşmasında çox vacibdir. Çünki bu təşəbbüslər reallaşması birmənalı şəkildə inkişaf edəcək ki, sənayedə innovativ layihələrin sayını artırmaq mümkün olsun. Bunun vasitəsilə Azərbaycan qeyri-neft ixracatını genişləndirə bilsin". Ekspert hesab edir ki, AMEA-nın iqtisadiyyat, kibernetika, riyazi modelləşmə, informasiya texnologiyaları ilə məşğul olan institutları innovativ layihələrin hazırlanmasında və tətbiqində iştirak edə bilərlər.

Heç şübhəsiz, texnoloji nailiyyətlərin tətbiqinə və elmtutumlu sahələrin tərəqqisinə prioritet istiqamət kimi yanaşılmaqla dövlətin sürətli inkişafına töhfə vermək mühüm istiqamətdir. Bir şərtlə ki, elm sahələri düzgün müəyyənləşdirilsin və layihələrin hədəfi dəqiq seçilsin...

Tərənə Məhərrəmov
Yazı Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondunun keçirdiyi müsabiqəyə təqdim etmək üçündür